

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego „Użytkowanie gruntów na rzecz zrównoważonej produkcji żywności i usług ekosystemowych”

(opinia rozpoznawcza na wniosek prezydencji estońskiej)

(2018/C 081/10)

Sprawozdawca: **Roomet SÕRMUS**

Wniosek o konsultację	Pismo od premiera Republiki Estonii z dnia 17.3.2017
Podstawa prawna	Artykuł 304 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej
Decyzja Prezydium	28.3.2017
Sekcja odpowiedzialna	Sekcja Rolnictwa, Rozwoju Wsi i Środowiska Naturalnego
Data przyjęcia przez sekcję	3.10.2017
Data przyjęcia na sesji plenarnej	18.10.2017
Sesja plenarna nr	529
Wynik głosowania	126/0/2
(za/przeciw/wstrzymało się)	

1. Wnioski i zalecenia

1.1. Dla zrównoważonej eksploatacji i ochrony gruntów rolnych podstawowe znaczenie miałyby wspólne unijne ramy referencyjne, gdyż dzięki nim można by śledzić postępy w gromadzeniu i wykorzystywaniu danych. Ramy te mogłyby poza tym służyć do ustalenia definicji dobrego stanu gleby, do ujednoczenia terminologii i kryteriów monitorowania, a także do określenia priorytetów i rozmaitych działań politycznych na rzecz uzyskania dobrego stanu gleb.

1.2. We wszystkich państwach członkowskich utrata użytków rolnych na skutek degradacji gleb, zaprzestania użytkowania gruntów, zmiany klimatu i urbanizacji to duży problem. EKES proponuje zatem zaktualizowanie obecnych unijnych ram, aby chronić cenne grunty rolne zapewniające w państwach członkowskich produkcję żywności i pozostałe usługi ekosystemowe oraz by dbać o żyzność gleby, a jednocześnie poprawić monitorowanie i udostępniać rzetelne dane.

1.3. To na rolnikach, jako właścicielach i użytkownikach gruntów rolnych, spoczywa szczególne zadanie zapewnienia usług ekosystemowych, i to zadanie trzeba doceniać i wspierać. Gleba zapewnia najważniejsze usługi ekosystemowe. Stanowi podstawę znacznej części światowej produkcji żywności i jest niezbędna do produkcji biomasy. Magazynuje dwutlenek węgla i tym samym przyczynia się do łagodzenia zmiany klimatu.

1.4. Reforma wspólnej polityki rolnej (WPR) powinna być w dalszym ciągu nastawiona m.in. na ochronę zdrowia i żyzności użytków rolnych i gleb, co jest niezbędne dla utrzymania i dalszego zwiększania wydajności oraz zrównoważonego charakteru rolnictwa.

1.5. Zgodnie z postanowieniami porozumienia klimatycznego z Paryża należy promować istniejące i nowe inicjatywy w celu przywrócenia równowagi w obiegu węgla w glebie, w sposób niezagrażający produkcji żywności. Aby zwiększyć zawartość węgla w glebie, EKES proponuje włączenie zasad zrównoważonego gospodarowania glebą do unijnych środków z zakresu polityki. Należy wspierać zwłaszcza produkcję biomasy poprzez poprawę dostępu do wody i innych właściwości gleby (struktury i napowietrzenia gleby, występowania substancji odżywczych, odczynu pH, aktywności biologicznej gleby),

poprzez uprawę bardzo zachowawczą, wypas zwierząt i zrównoważone gospodarowanie terenami zielonymi, zintegrowaną produkcję rolną, w tym najlepsze praktyki stosowane w rolnictwie ekologicznym i konwencjonalnym, tj. rolnictwo ekologiczne, płodozmian, uprawy roślin strączkowych, wykorzystanie odpadów organicznych i kompostu oraz poprzez utrzymywanie na polach pokrywy roślinnej zimą. Bogate w węgiel gleby i użytki zielone należy zagospodarowywać w sposób zrównoważony, aby sprzyjać sekwestracji dwutlenku węgla przez glebę i rośliny.

1.6. Należy zachęcać i motywować państwa członkowskie, aby także w ramach drugiego filaru WPR przyjmowały odpowiednie rozwiązania na rzecz ochrony gleby.

1.7. Mając na uwadze zrównoważone użytkowanie gruntów i gleby, trzeba wspierać dodatkowe inwestycje w przyjazne dla środowiska i klimatu technologie i systemy poprawy jakości gruntów.

1.8. Należy wspierać rolnictwo oparte na wiedzy, czyli rolnictwo precyzyjne i metody agroekologiczne. Potencjał rolnictwa precyzyjnego, oszczędnie gospodarującego zasobami oraz przyjaznego dla gleby i środowiska, można zrealizować dzięki połączeniu danych dotyczących gleby, nawozów, środków ochrony roślin, pogody i plonów, co wymaga m.in. lepszego dostępu do użytecznych danych zawartych w krajowych bazach danych, większej mobilności i większej przyjazności dla użytkownika. Należy przy tym utrzymać zasadę, że to rolnik jest właścicielem pochodzących od niego danych. Warunkiem jest tu dostęp do internetu oraz korzystanie przez rolników z technologii informacyjno-komunikacyjnych.

1.9. Przy kształtowaniu polityki dotyczącej użytkowania gruntów i podejmowaniu decyzji w tej sprawie trzeba w większym stopniu korzystać z danych dotyczących gleby. Jednocześnie należy poprawić jakość i dostępność tych danych, zwłaszcza z obszarów, na których dotychczas nie przeprowadzono wystarczających badań. Na szczeblu UE powinno się uzgodnić jednolite monitorowanie gleby.

1.10. Na każdym etapie systemu edukacji należy informować o znaczeniu gleby. W tym celu powinno się sięgać po nowoczesne narzędzia pedagogiczne i ująć tematykę gleb w programach nauczania na każdym poziomie.

1.11. Ważną rolę do odegrania ma także szerzenie informacji wśród rolników na temat gleb i dobrych praktyk gospodarki rolnej. Dlatego tak istotne jest współdziałanie ze specjalistami z ośrodków doradztwa.

2. Wprowadzenie

2.1. Niniejsza opinia EKES-u jest przygotowywana na wniosek prezydencji estońskiej i ma podkreślić kluczowe znaczenie zrównoważonego użytkowania gruntów⁽¹⁾ i gleby⁽²⁾ na potrzeby produkcji żywności i świadczenia usług ekosystemowych.

2.2. Na wniosek prezydencji estońskiej Komitet przeanalizuje, jak podchodzi się do kwestii gruntów rolnych w różnych obszarach polityki UE. Rozważy również, co mogą zrobić decydenci i przedsiębiorcy w UE, aby promować zrównoważone i efektywne wykorzystanie gleby – zasobu, który jest niezbędny do produkcji żywności i dostarcza pozostałych usług ekosystemowych.

2.3. Obecnie na szczeblu unijnym jest wiele przepisów dotyczących ochrony gleby. Chociaż poszczególne polityki UE przyczyniają się do ochrony i zrównoważonego gospodarowania gruntami rolnymi, ochrona gleby przeważnie nie jest ich głównym celem. EKES jest zdania, że teraz jest odpowiedni czas na rozpoczęcie debaty na temat sposobów lepszej koordynacji różnych środków na szczeblu UE.

⁽¹⁾ Grunty to ta część powierzchni ziemi, która nie jest pokryta wodą.

⁽²⁾ Glebę można definiować jako najbardziej zewnętrzną warstwę skorupy ziemskiej składającą się z cząsteczek mineralnych, materii organicznej, wody, powietrza i organizmów żywych. Stanowi ona pomost pomiędzy ziemią, powietrzem i wodą oraz największe środowisko życia dla organizmów występujących w biosferze. [<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52006DC0231>].

2.4. Zarówno UE, jak i państwa członkowskie muszą oprzeć swą politykę na celach zrównoważonego rozwoju ONZ na okres do roku 2030⁽³⁾. Cele te obejmują promowanie ekosystemów, zwalczanie pustynnienia, zatrzymanie i odwrócenie procesu degradacji gleby, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i ich wydajne wykorzystywanie, a także włączenie środków dotyczących zmiany klimatu do krajowych polityk, strategii i planowania. Warunkiem wstępnym zrównoważonego rolnictwa i produkcji żywności jest ochrona gruntów rolnych, jak również zrównoważone użytkowanie gleb, które są ograniczonym i zasadniczo nieodnawialnym zasobem.

2.5. Ponadto podjęto szereg inicjatyw⁽⁴⁾ w celu promowania zrównoważonego gospodarowania glebą i podniesienia świadomości ważnej roli gruntów rolnych dla bezpieczeństwa żywnościowego i łagodzenia zmiany klimatu.

2.6. EKES odsyła ponadto do koncepcji poziomów krytycznych naszej planety. Koncepcję tę można by wykorzystać do określenia ekologicznych poziomów krytycznych, których człowiekowi nie wolno przekroczyć, aby nie zaszkodzić środowisku. Komitet stwierdza, że trzy z dziewięciu poziomów krytycznych (zmiana klimatu, utrata różnorodności biologicznej, cykl azotowy) już zostały przekroczone⁽⁵⁾. Jednocześnie Komitet stwierdza, że bezpieczeństwo żywnościowe na świecie jest również pilnym wyzwaniem, które Europa musi brać pod uwagę w ramach swojej globalnej odpowiedzialności.

3. Główne kwestie z zakresu wykorzystywania gruntów i gleby związane z produkcją rolną

3.1. Światowe zapotrzebowanie na żywność zwiększy się w nadchodzących dziesięcioleciach. Zatem w niektórych regionach świata grunty rolne będą musiały być uprawiane jeszcze intensywniej, co może mieć negatywny wpływ na glebę i ogólnie środowisko, jeśli eksploatacja gleb nie będzie prowadzona ekologicznie. Aby zagwarantować wystarczające zaopatrzenie w żywność, należy utrzymać wydajność dostępnych ziem rolnych i ich żyzność pod względem biologicznym, chemicznym i fizycznym.

3.2. W opinii EKES-u sprawie bardziej zrównoważonych systemów żywnościowych⁽⁶⁾ zwrócono uwagę na konsekwencje nieodpowiednich praktyk rolniczych w produkcji żywności: utratę różnorodności biologicznej, degradację gleby, zanieczyszczenie wód i powietrza oraz emisje gazów cieplarnianych. Trzeba zatem zadbać o to, by zasoby te były wykorzystywane w sposób wydajny i zrównoważony, co pozwoli zagwarantować dostawy żywności. Musi to być także elementem kompleksowej polityki żywnościowej w UE, jak zauważa EKES w swej opracowywanej właśnie opinii „Wkład społeczeństwa obywatelskiego w rozwój kompleksowej polityki żywnościowej w UE”.

3.3. Zmiana klimatu również wpływa na dostępność podstawowych zasobów naturalnych – wody i gleby. Chociaż przedsięwzięto szereg środków na rzecz walki ze zmianą klimatu, dane dotyczące wierzchniej warstwy gleby wskazują, że zawartość węgla w glebie zmniejsza się z roku na rok. Dodatkowe dane dotyczące głębszych warstw zapewniłyby bardziej realistyczny obraz tego trendu.

3.4. W sprawozdaniu dotyczącym stanu europejskiego środowiska „The European environment – state and outlook 2015”⁽⁷⁾ Europejska Agencja Środowiska ostrzega, że usługi ekosystemowe zapewniane przez glebę – w tym produkcja żywności, ochrona różnorodności biologicznej i magazynowanie węgla, wody i składników pokarmowych w glebie – są coraz bardziej zagrożone. W zależności od regionu, główne problemy wskazane w sprawozdaniu to: erozja gleby, utrata materii organicznej zawartej w glebie, zanieczyszczenie i zasklepienie gleby, a także urbanizacja, zaprzestanie użytkowania gruntów oraz skutki coraz bardziej intensywnej produkcji rolnej dla siedlisk naturalnych i półnaturalnych. Także postępującą utratę żyzności gleby powszechnie uważa się za zagrożenie.

⁽³⁾ <http://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>

⁽⁴⁾ Inicjatywy te to na przykład: Międzynarodowa Dekada Gleb, Światowe Partnerstwo w sprawie Gleby Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO), francuska inicjatywa „4 %: gleby na rzecz bezpieczeństwa żywnościowego i ochrony klimatu”, europejska inicjatywa obywatelska dotycząca gleby People4Soil itd.

⁽⁵⁾ J. Rockström, et al., „Planetary Boundaries: Exploring the Safe Operating Space for Humanity, Ecology and Society” [Granice planety: przestrzeń bezpiecznego działania dla ludzkości, środowiska i społeczeństwa], t. 14, 2009, <https://www.consecol.org/vol14/iss2/art32/main.html>.

⁽⁶⁾ Dz.U. C 303 z 19.8.2016, s. 64.

⁽⁷⁾ <https://www.eea.europa.eu/soer>

4. Kwestie dotyczące gruntów rolnych w różnych obszarach polityki UE

4.1. W sprawozdaniu sporządzonym na zlecenie Komisji Europejskiej przeanalizowano środki ochrony gleby w 28 państwach członkowskich UE⁽⁸⁾. W ramach analizy zidentyfikowano 35 unijnych i 671 krajowych środków z zakresu polityki dotyczących ochrony gleby. Środki unijne to m.in. dokumenty strategiczne, dyrektywy, rozporządzenia i różne środki towarzyszące. Trzy czwarte środków krajowych to przede wszystkim normy bezwzględnie wiążące.

4.2. Różnorodność działań w państwach członkowskich jest szansą na podjęcie kroków w tej złożonej dziedzinie ochrony gleby, a zarazem może przyczynić się do poprawy koordynacji. Prawo UE obejmuje pewne cenne i rygorystyczne przepisy dotyczące ochrony gleby, lecz system ten ma kilka słabych punktów. Polityki krajowe nie wystarczą do zlikwidowania luk w prawie UE dotyczącym ochrony gleby, a ponadto przepisy znacznie różnią się w poszczególnych krajach.

4.3. W 7. programie działań w zakresie środowiska, który wszedł w życie na początku roku 2014, dostrzega się degradację gleby jako poważny problem i ustala na 2020 r. dla UE cel polegający na osiągnięciu zrównoważonego gospodarowania glebą i odpowiedniej ochrony gleby oraz poczynieniu postępów w zakresie rekultywacji zanieczyszczonych terenów. UE i jej państwa członkowskie zobowiązały się również do nasilenia działań na rzecz przeciwdziałania erozji gleby i poprawy materii organicznej gleby.

4.4. Między innymi następujące środki UE mogą zostać uznane za istotne z punktu widzenia ochrony gleby i stosunkowo skuteczne: dyrektywa w sprawie emisji przemysłowych, dyrektywa w sprawie odpowiedzialności za środowisko, przepisy dotyczące ochrony wód (dyrektywa ramowa wodna), dyrektywa azotanowa, zasada wzajemnej zgodności w WPR oraz normy dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska. Jednak realizacja tych środków przyniosłaby jeszcze większe efekty pod względem poprawy stanu gleb, gdyby elastycznie uwzględniano lokalne uwarunkowania i zadbano o lepszą wzajemną koordynację poszczególnych działań.

4.5. Problemami związanymi z ochroną gleby można również zajmować się, korzystając z różnego rodzaju wsparcia finansowego dostępnego w ramach Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, instrumentu Life + i programu „Horyzont 2020”.

4.6. Płatności bezpośrednie w ramach pierwszego filaru WPR, które obejmują około 90 % użytków rolnych w UE, są istotną zachętą ekonomiczną do podejmowania decyzji w sprawie wykorzystania i zagospodarowania gruntów przez rolników. Płatności bezpośrednie są ściśle powiązane z utrzymaniem gruntów rolnych w dobrej kulturze rolnej zgodnej z ochroną środowiska oraz z przestrzeganiem wymogów dotyczących wzajemnej zgodności i zazieleniania zawartych w rozporządzeniach podstawowych WPR. Zarazem państwa członkowskie mają tu pewne pole manewru. 30 % płatności bezpośrednich podlega wymogom dotyczącym ochrony środowiska, które mają na celu poprawę jakości gleby, ochronę różnorodności biologicznej oraz promowanie wiązania węgla⁽⁹⁾. Ważne jest zadbanie o to, by nadmiar biurokracji przy wdrażaniu zazieleniania nie niweczył korzyści płynących z tego środka.

4.7. Programy na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w ramach drugiego filaru WPR również dają państwom członkowskim możliwość wdrożenia takich działań UE w zakresie ochrony gleb, które są dostosowane do lokalnych uwarunkowań danego państwa członkowskiego.

4.8. Sugestie dotyczące ochrony gleb, łagodzenia zmiany klimatu i dostosowania się do jej skutków mogą także płynąć z szeregu planowanych inicjatyw legislacyjnych (takich jak pakiet klimatyczno-energetyczny, rozporządzenie w sprawie włączenia emisji i pochłaniania gazów cieplarnianych pochodzących z działalności związanej z użytkowaniem gruntów, zmianą użytkowania gruntów i leśnictwem (LULUCF) do ram polityki klimatyczno-energetycznej, rozporządzenie w sprawie wspólnego wysiłku redukcyjnego itp.).

4.9. Bardzo istotna dla kwestii ochrony gleb jest także modernizacja unijnego rozporządzenia w sprawie nawozów – omawiana w powiązaniu z pakietem dotyczącym gospodarki o obiegu zamkniętym – która zapewni, by nawozy organiczne i nawozy na bazie odpadów mogły być wykorzystywane z większą łatwością. Materiały pochodzące z recyklingu do wykorzystania jako polepszacze gleby nie powinny jednak zawierać substancji niebezpiecznych (ksenobiotyków). Choć we

⁽⁸⁾ „Updated Inventory and Assessment of Soil Protection Policy Instruments in EU Member States” [Zaktualizowane spis i ocena środków polityki ochrony gleby w państwach członkowskich UE], <http://ecologic.eu/14567>.

⁽⁹⁾ https://ec.europa.eu/agriculture/direct-support/greening_en

wniosku Komisji określono wartości graniczne dla stężenia substancji szkodliwych w nawozach mineralnych i organicznych, to nadal potrzeba nowych, czystych rozwiązań technicznych dla produkcji nawozów i polepszaczy gleby, które byłyby bezpieczne w użytkowaniu gleb, nie szkodząc produktywności pierwotnej. W swojej opinii EKES z zadowoleniem przyjmuje inicjatywę Komisji, wskazując, że żyzność i ochrona gleby stanowią główne cele przeglądu rozporządzenia⁽¹⁰⁾.

5. Propozycje dotyczące promowania zrównoważonego użytkowania gleb jako niezbędnego zasobu do produkcji żywności i realizacji usług ekosystemowych w Unii Europejskiej

5.1. Dla zrównoważonej eksploatacji i ochrony gruntów rolnych podstawowe znaczenie miałyby wspólne unijne ramy referencyjne, gdyż dzięki nim można by śledzić postępy w gromadzeniu i wykorzystywaniu danych. Ramy te mogłyby poza tym służyć do ujednoczenia terminologii, do ustalenia definicji dobrego stanu gleby, a także do określenia priorytetów i kryteriów monitorowania pod kątem różnych warunków glebowych i klimatycznych, jak i rozmaitych działań politycznych na rzecz uzyskania dobrego stanu gleb. Jest to warunkiem odpowiedniej oceny warunków glebowych i przedsięwzięcia niezbędnych środków.

5.2. We wszystkich państwach członkowskich utrata użytków rolnych na skutek degradacji gleb, zaprzestania użytkowania gruntów, zmiany klimatu i urbanizacji to duży problem. Miejsce użytków rolnych zajmują powierzchnie sztuczne. W latach 2006–2012 roczne tempo zajmowania gruntów w Europie wynosiło około 107 000 ha/rok. Najczęściej zajmowane przez rozwój sztucznych powierzchni były grunty orne i trwałe grunty uprawne, a po nich pastwiska i mieszane użytki rolne⁽¹¹⁾. EKES proponuje zatem zaktualizowanie obecnych unijnych ram, aby chronić cenne grunty rolne zapewniające w państwach członkowskich produkcję żywności i pozostałe usługi ekosystemowe oraz by dbać o żyzność gleby. W tym celu należy stworzyć dodatkowe rozwiązania techniczne, aby poprawić monitorowanie i udostępnić rzetelne dane.

Wspólna polityka rolna Unii Europejskiej

5.3. Jeśli chodzi o modernizację WPR, należy zapewnić skuteczne i zrównoważone zarządzanie gruntami rolnymi w nadchodzącym okresie programowania finansowego. Celem reformy w dalszym ciągu powinna być m.in. ochrona zdrowia i żyzności użytków rolnych i gleb, niezbędna dla utrzymania i dalszego zwiększania wydajności oraz dla zrównoważonego charakteru rolnictwa.

5.4. W ramach środków w zakresie zazieleniania w pierwszym filarze WPR należy znaleźć lepsze rozwiązania w celu poprawy stanu gleby. W pierwszej kolejności należy promować płodozmian z wykorzystaniem roślin strączkowych lub traw. Dyskusje na temat skuteczności zazieleniania koncentrują się przede wszystkim na kwestiach różnorodności biologicznej, ale należy przywiązać większą niż dotychczas wagę do pozytywnego wpływu uprawy roślin strączkowych na glebę⁽¹²⁾.

5.5. Rolnictwo nie tylko produkuje żywność wysokiej jakości. Jest również odpowiedzialne za utrzymanie różnorodności biologicznej i otwartych krajobrazów. Ma też do odegrania ważną rolę w przystosowaniu się do zmiany klimatu i jej łagodzeniu. Dostarczanie dóbr publicznych gwarantują przede wszystkim działania w zakresie zrównoważonego gospodarowania zasobami naturalnymi. Działania te tworzą wartość dodaną i są związane z oddziaływaniem rolnictwa na glebę, wodę i różnorodność biologiczną.

5.6. Należy zachęcać i motywować państwa członkowskie, aby w ramach drugiego filaru WPR przyjmowały środki na rzecz ochrony gleby, które umożliwiłyby im maksymalną elastyczność w uwzględnianiu uwarunkowań lokalnych, różnych warunków (w tym rodzajów gleby) oraz specyficznych problemów.

5.7. EKES wzywa Komisję Europejską do większego niż dotąd uwzględnienia w ramach drugiego filaru WPR konkretnych propozycji państw członkowskich w zakresie poprawy jakości gleby i jej zrównoważonego wykorzystywania (na przykład poprzez propagowanie wapnowania, aby przeciwdziałać zakwaszeniu gleby, czy też poprzez nawadnianie i odwadnianie, aby przeciwdziałać niedoborowi lub nadmiarowi wody). Przy zarządzaniu glebami organicznymi nie należy wykluczać żadnych opcji zarządzania, a należy zapewnić szereg środków na rzecz ochrony i pielęgnacji gleby.

⁽¹⁰⁾ Opinia EKES-u, Dz.U. C 389 z 21.10.2016, s. 80.

⁽¹¹⁾ <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/land-take-2/assessment-1>

⁽¹²⁾ Rhizobium, bakterie aktywne w brodawkach korzeniowych wielu gatunków roślin strączkowych (koniczyny, komonicy zwyczajnej, łubinu, grochu, fasoli itp.), są najważniejszymi organizmami uczestniczącymi w bardzo ważnym dla utrzymania żyzności gleby wiązaniu azotu.

5.8. Mając na uwadze zrównoważone użytkowanie gruntów i gleby, trzeba promować dodatkowe inwestycje w technologie przyjazne dla środowiska i klimatu. Z myślą o zrównoważonej produkcji żywności należy wspierać rolnictwo oparte na wiedzy, czyli rolnictwo precyzyjne i metody agroekologiczne. W ten sposób zagwarantuje się, że środki produkcji rolnej będą stosowane w odpowiedniej ilości, we właściwym miejscu i o odpowiedniej porze. Niezwykle ważna jest poprawa aktywności biologicznej poprzez naniesienie materiału organicznego i uzyskanie równowagi składników pokarmowych w glebie, jako że przenawożenie stanowi zagrożenie dla środowiska ze względu na wypłukiwanie składników pokarmowych, zaś niedobór składników pokarmowych zmniejsza żyzność gleby. Poza tym trzeba pamiętać o tzw. prawie minimum⁽¹³⁾, gdyż niedobór jednego określonego składnika pokarmowego (np. fosforu) zwiększa ryzyko wypłukiwania innych składników pokarmowych.

5.9. Zwierzęta gospodarskie odgrywają ważną i często decydującą rolę we wspieraniu obiegu składników pokarmowych, utrzymywaniu żyzności gleby⁽¹⁴⁾ i magazynowaniu węgla. W UE wiele gruntów rolnych, w tym użytków zielonych, nadaje się wyłącznie do wypasu zwierząt gospodarskich i do produkcji traw pastewnych, tak że w niektórych regionach trzeba nadal zachęcać do hodowli zwierząt gospodarskich, aby rolnicy nie porzucali tych terenów. Szeroko rozpowszechniona w niektórych częściach UE praktyka utrzymania trwałych użytków zielonych jedynie przez ich koszenie nie stanowi żadnej alternatywy dla gospodarki pastwiskowej, ani z punktu widzenia produkcji żywności, ani z punktu widzenia gleby czy efektywnego gospodarowania zasobami. Potrzebne są zatem środki w ramach WPR mające na celu zapewnienie rentowności hodowli zwierząt w różnych regionach UE i trzeba znaleźć rozwiązania umożliwiające aktywne i zrównoważone użytkowanie gruntów do produkcji żywności.

5.10. W niektórych regionach UE dużym problemem są przestarzałe systemy odwadniania. Należy zatem w obliczu zmiany klimatu położyć większy niż dotychczas nacisk na inwestycje długoterminowe w infrastrukturę rolniczą, np. w modernizację systemów odwadniania, aby stale możliwe było wykorzystywanie gruntów rolnych do produkcji żywności oraz by utrzymać żyzność gleby.

Użytkowanie gruntów a usługi ekosystemowe

5.11. W milenijnej ocenie ekosystemów z 2005 r.⁽¹⁵⁾ definiuje się usługi ekosystemowe jako dobra środowiskowe, społeczne i gospodarcze zapewniane przez ekosystemy. Procesy glebotwórcze są usługą ekosystemową i warunkiem wstępnym świadczenia wszystkich pozostałych usług ekosystemowych, takich jak produkcja żywności. Zrównoważona produkcja żywności jest więc niemożliwa bez ochrony gleby.

5.12. Rolnicy odgrywają istotną rolę w zapewnianiu usług ekosystemowych i trzeba to doceniać i wspierać. Gleba zapewnia najważniejsze usługi ekosystemowe⁽¹⁶⁾. Jest źródłem życia dla mikroorganizmów, roślin i zwierząt oraz ważną ostoją różnorodności biologicznej; filtruje wodę i gromadzi wodę potrzebną do wzrostu roślin, zmniejsza ryzyko powodziowe, magazynuje składniki pokarmowe i udostępnia je roślinom; jest też w stanie przekształcać toksyny. Gleby stanowią podstawę znacznej części światowej produkcji żywności i są niezbędne do produkcji biomasy. Gleba może magazynować dwutlenek węgla i tym samym przyczynić się do łagodzenia zmiany klimatu.

5.13. Należy zwrócić większą uwagę na użytkowanie gruntów, które wpływa na funkcjonowanie ekosystemów, a tym samym na dostarczanie usług ekosystemowych. Degradacja gleby, niezgodne z zasadą zrównoważonego rozwoju użytkowanie gruntów i rozdrobnienie siedlisk na skutek urbanizacji oraz budowy dróg i budynków mieszkalnych zagrażają świadczeniu kilku ważnych usług ekosystemowych i różnorodności biologicznej oraz zmniejszają odporność Europy na zmianę klimatu i klęski żywiołowe. Nasilają również zjawiska degradacji gleby i pustoszczenia⁽¹⁷⁾. Aby stawić czoła tym problemom, należy bardziej wziąć pod uwagę zasady wspomniane przez Komisję Europejską w 2012 r. w wytycznych dotyczących sprawdzonych praktyk w zakresie ograniczania, łagodzenia i kompensowania zjawiska zasklepienia gleby⁽¹⁸⁾.

⁽¹³⁾ https://pl.wikipedia.org/wiki/Prawo_minimum_Liebiga

⁽¹⁴⁾ Opinia EKES-u w sprawie bardziej zrównoważonych systemów żywnościowych, Dz.U. C 303 z 19.8.2016, s. 64.

⁽¹⁵⁾ <http://www.millenniumassessment.org/en/index.html>

⁽¹⁶⁾ http://www.iuss.org/index.php?article_id=588

⁽¹⁷⁾ <https://www.eea.europa.eu/soer-2015/synthesis/report/3-naturalcapital>

⁽¹⁸⁾ <http://ec.europa.eu/environment/soil/pdf/guidelines/EN%20-%20Sealing%20Guidelines.pdf>

5.14. Funkcje i usługi ekosystemowe gleby to kwestia, którą rzadko podejmuje się w regulacjach prawnych, ponieważ nie ma rynku tych usług i nie są one wystarczająco doceniane przez społeczeństwo. Przykładowo w rozporządzeniu podstawowym WPR o płatnościach bezpośrednich tu i ówdzie wspomina się wprawdzie o jakości gleby, jednak nie ma już mowy o różnorodności biologicznej gleby ani o jej synergiach z produktywnością pierwotną. Poza właściwościami chemicznymi i fizycznymi gleby, jej kluczowe funkcje zależą od stanu obecnych w niej mikroorganizmów i fauny oraz od inicjowanych przez nie procesów biologicznych, w tym wiązania azotu, sekwestracji dwutlenku węgla, filtrowania wody i zdolności radzenia sobie z wypłukiwaniem składników pokarmowych. Aby w pełni móc korzystać z potencjału gleb dla produkcji żywności i sekwestracji dwutlenku węgla, ważne są nie tylko właściwości gleby, ale i zdrowie kultur.

5.15. W opinii w sprawie możliwego przekształcenia WPR⁽¹⁹⁾ EKES stwierdził, że środki z zakresu ochrony środowiska, zmiany klimatu i różnorodności biologicznej w ramach drugiego filaru WPR można by w większym stopniu niż dotychczas ukierunkować na świadczenie lepszych usług ekosystemowych przez rolników. Jeśli chodzi o gleby i użytkowanie gruntów, środki wsparcia powinny przede wszystkim koncentrować się na zarządzaniu użytkami zielonymi i glebami organicznymi w taki sposób, by wspierać sekwestrację dwutlenku węgla w glebie. Dlatego z myślą o stanie gleb orkę należy ograniczyć do minimum. Niemniej na nieobrobionych wierzchnich warstwach gruntów zaoranie jest w pewnym stopniu niezbędne, by przemieścić składniki odżywcze do strefy korzeniowej i ograniczyć ryzyko ich wypłukania. Także wskutek zagęszczania gleby zmniejsza się jej zdolność do zapobiegania utracie składników odżywczych.

5.16. W niektórych regionach UE należy promować przekształcanie gruntów ornych w użytki zielone, zmniejszanie gęstości obsady na użytkach zielonych, przy zachowaniu minimalnej obsady, utrzymywanie torfowisk oraz środki mające na celu ograniczenie erozji gleb i pustynnienia na obszarach suchych.

5.17. W niektórych regionach największym wyzwaniem dla rolnictwa jest utrzymanie różnorodności biologicznej na gruntach rolnych, dalsze promowanie zrównoważonych praktyk gospodarki rolnej i zwiększenie wydajności produkcji bez dalszej intensyfikacji rolnictwa. Z kolei inne regiony muszą przede wszystkim zmniejszyć presję na użytkowanie gruntów, na gleby i ekosystemy naturalne. W regionach południowych dużym wyzwaniem jest także niedobór wody.

5.18. Te aspekty produkcji rolnej, które są szczególnie istotne dla ekosystemu, muszą być brane pod uwagę przy kształtowaniu i ewentualnej zmianie wspólnej polityki rolnej oraz w innych obszarach polityki.

Gleba a zmiana klimatu

5.19. Ponieważ gleba jest największym lądowym rezerwuarem węgla⁽²⁰⁾, odgrywa istotną rolę w przeciwdziałaniu zmianie klimatu i sekwestracji dwutlenku węgla. W międzynarodowych ramach ochrony klimatu zrównoważonemu gospodarowaniu glebami przypisuje się kluczową rolę w stabilizacji i zwiększaniu zawartości substancji organicznych, które przyczyniają się do zachowania funkcji gleby i zapobiegania jej degradacji. Zgodnie z postanowieniami porozumienia klimatycznego z Paryża (COP21) należy promować istniejące i nowe inicjatywy w celu przywrócenia równowagi w obiegu węgla w glebie, w sposób niezagrażający produkcji żywności (art. 2 porozumienia).

5.20. Zgodnie z 9. zasadą Światowej karty gleb⁽²¹⁾ przyjętej przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) wszystkie rodzaje gleb dostarczają usług ekosystemowych o istotnym znaczeniu dla globalnego regulowania klimatu. Aby zwiększyć zawartość węgla w glebie, EKES proponuje, by do unijnych środków z zakresu polityki włączyć zasady określone w przyjętych w 2016 r. przez FAO dobrowolnych wytycznych dotyczących zrównoważonego gospodarowania glebą⁽²²⁾. Należy wspierać między innymi produkcję biomasy poprzez poprawę dostępu do wody (np. budowę systemów nawadniania przy uwzględnieniu lokalnych uwarunkowań środowiskowych), ograniczenie orki do minimum, gospodarkę pastwiskową, zintegrowaną produkcję, rolnictwo ekologiczne, płodozmian, uprawę roślin strączkowych, wykorzystanie odpadów organicznych i kompostu oraz utrzymywanie na polach pokrywy roślinnej zimą. Glebami bogatymi w węgiel i użytkami zielonymi należy gospodarować w sposób zrównoważony.

5.21. Na szczeblu europejskim należy wspierać duże inicjatywy w dziedzinie zmiany klimatu. Nie należy jednak zapominać, że sytuacja w zakresie gleb jest bardzo zróżnicowana w poszczególnych państwach członkowskich, zatem w kontekście istniejących i nowych środków trzeba brać pod uwagę różnice regionalne.

⁽¹⁹⁾ Dz.U. C 288 z 31.8.2017, s. 10.

⁽²⁰⁾ Zawartość węgla w glebie jest dwa razy większa niż w atmosferze, a w sezonie wegetacyjnym nawet trzy razy większa.

⁽²¹⁾ <http://www.fao.org/soils-2015/news/news-detail/en/c/293552/>

⁽²²⁾ <http://www.fao.org/documents/card/en/c/5544358d-f11f-4e9f-90ef-a37c3bf52db7/>

Dostępność danych dotyczących gleby i ich wykorzystanie

5.22. Należy w większym stopniu wykorzystywać dane dotyczące gleby w procesie kształtowania polityki i podejmowania decyzji w zakresie użytkowania gruntów w celu wdrożenia polityk opartych na faktach oraz planowania przeznaczenia gruntów na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym. Wymiana danych musi być koordynowana z poszanowaniem własności danych w obrębie ustalonych ram regulacyjnych.

5.23. Jednocześnie należy poprawić jakość i dostępność danych dotyczących gleby, zwłaszcza danych z obszarów, na których dotychczas nie przeprowadzono wystarczających badań (na przykład danych dotyczących zawartości węgla w glebie). Dla lepszej dostępności danych trzeba ustalić wyraźne cele krótko- i długoterminowe.

5.24. Aby poprawić dostęp do danych dotyczących gleby i propagować ich wykorzystywanie, trzeba uaktualnić mapy glebowe i podnieść minimalne wymogi, których państwa członkowskie muszą przestrzegać, odnoszące się do skali przestrzennej map glebowych. Jednakże należy wziąć pod uwagę trudności związane z tworzeniem map gleb w niektórych regionach Unii Europejskiej.

5.25. Na szczeblu UE należy przyjąć uzgodnienia dotyczące zharmonizowanego i ciągłego monitorowania gleby oraz ograniczoną liczbę wskaźników dotyczących zmian stanu gleby i skuteczności środków ochrony gleby.

5.26. Rolnicy muszą codziennie podejmować złożone decyzje dotyczące planowania produkcji. Przyjazne dla zasobów, gleby i środowiska rolnictwo precyzyjne byłoby niemożliwe bez wykorzystywania technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Podstawowym warunkiem jest tu propagowanie i upowszechnianie rozwiązań cyfrowych wśród rolników, z uwzględnieniem różnych opcji i elastyczności odpowiednio do warunków glebowych i klimatycznych.

5.27. Potencjał rolnictwa precyzyjnego można zrealizować dzięki połączeniu danych dotyczących gleby, nawozów, środków ochrony roślin, pogody i plonów, co wymaga m.in. lepszego dostępu do danych zawartych w krajowych bazach danych, większej mobilności i większej przyjazności dla użytkownika. Trzeba promować rozwiązania, które umożliwiają rolnikom w ramach ich codziennej pracy współpracę z doradcami oraz dostęp do dużych zbiorów danych przechowywanych w krajowych bazach danych dzięki wykorzystaniu rozwiązań z zakresu oprogramowania pochodzących od publicznych lub prywatnych dostawców. Dostawcy oprogramowania muszą, na przykład, za zgodą zainteresowanych stron otrzymać łatwiejszy dostęp do możliwie najbardziej dokładnych danych dotyczących gleb rolniczych i próbek gleby. Rolnicy powinni zachować prawo własności danych od nich pochodzących.

Rozwój bazy wiedzy oraz wykorzystywanie badań naukowych i innowacji

5.28. Nauka ma do odegrania ważną rolę w tworzeniu nowej wiedzy, rozpowszechnianiu innowacji, rozwoju technologii i tworzeniu warunków dla zrównoważonego użytkowania gruntów i gleby. EKES zgadza się z zaleceniem z wiedeńskiej deklaracji dotyczącej gleby⁽²³⁾, że „relacje między działalnością człowieka a glebami oraz wpływ tych relacji na inne elementy środowiska powinny być jednym z głównych zagadnień, którymi zajmuje się gleboznawstwo”. Ważna jest także współpraca między gleboznawstwem a naukami pokrewnymi.

5.29. Stosunkowo dobre możliwości finansowania badań dotyczących gleby i produkcji żywności stworzono w ramach unijnego programu „Horyzont 2020” i powinny one zostać zachowane przy przygotowywaniu 9. programu ramowego w zakresie badań naukowych i innowacji.

5.30. Szczególny nacisk należy położyć na transfer wyników działań badawczo-rozwojowych do przedsiębiorstw, co zapewni, by grunty i gleby były wykorzystywane do zrównoważonej produkcji żywności. EKES apeluje do naukowców, rolników, doradców oraz innych zainteresowanych stron o rozwijanie współpracy w tej dziedzinie, przy wykorzystaniu możliwości oferowanych przez europejskie partnerstwo innowacyjne (EIP-AGRI).

⁽²³⁾ http://www.iuss.org/index.php?article_id=588

5.31. W rolnictwie w coraz większym stopniu wykorzystuje się różnego rodzaju biostymulatory w celu poprawy struktury gleby, efektywności wykorzystania składników pokarmowych przez rośliny i zaopatrzenia w wodę z myślą o zwiększeniu plonów i podniesieniu jakości. Biorąc pod uwagę, że każda gleba jest jedyna w swoim rodzaju i jej skład ulega ciągłym zmianom, wpływ stosowania biostymulatorów na równowagę biologiczną gleby jest niedostatecznie zbadany i potrzeba więcej niezależnych badań w tej dziedzinie.

Podnoszenie świadomości

5.32. W celu podniesienia świadomości rolników, decydentów i innych zainteresowanych stron co do znaczenia gleb rolniczych dla zrównoważonej produkcji żywności i świadczenia usług ekosystemowych, potrzebna jest szeroko zakrojona debata z udziałem licznych zainteresowanych stron na temat stanu gleby i możliwości ochrony gleby. Większa świadomość przyczyni się do zwiększenia inwestycji w bardziej zrównoważone użytkowanie gleb i w badania naukowe.

5.33. Trzeba podnieść świadomość roli gleby na wszystkich poziomach systemu edukacji, oferując także możliwości zdobywania praktycznego doświadczenia. Wyjaśniając zagadnienia związane z użytkowaniem gruntów i ochroną gleb, należy sięgać po nowoczesne metody nauczania.

5.34. Szczególnie ważne są środki zmierzające do podniesienia świadomości rolników co do różnych składów gleby, dobrych praktyk gospodarki rolnej, znaczenia płodozmianu, nawozów itd. Niezbędne są tu udział i współpraca doradców.

Bruksela, dnia 18 października 2017 r.

Georges DASSIS
Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
